Justitieutskottets betänkande

1981/82: 53

om ekonomiska sanktioner vid brott i näringsverksamhet (prop. 1981/82: 142 jämte motion)

Propositionen m. m.

I proposition 1981/82: 142 har regeringen (justitiedepartementet)

dels efter hörande av lagrådet föreslagit riksdagen att anta ett vid propositionen fogat förslag till lag om ändring i brottsbalken,

dels berett riksdagen tillfälle att ta del av vad chefen för justitiedepartementet har anfört angående sanktionsavgifter.

Rörande propositionens huvudsakliga innehåll hänvisar utskottet till vad som anförs i det följande under rubriken Utskottet på s. 4.

I samband med propositionen behandlar utskottet den med anledning av propositionen väckta motionen 1981/82: 2322 av Lisa Mattson m. fl. (s). Motionsyrkandet redovisas på s. 4.

Det vid propositionen fogade lagförslaget har följande lydelse.

Förslag till

Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om brottsbalken

dels att 36 kap. 4 § skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i balken skall införas en ny paragraf, 36 kap. 3 a §, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	36 kap.
	3 a §
	Har det till följd av ett brott som är begånget i utövningen av näringsverksamhet uppkommit ekonomiska fördelar för näringsidkaren, skall värdet därav förklaras förverkat även när det inte följer av 1 eller 2 § eller annars är särskilt föreskrivet.
	Vad som har sagts i första stycket gäller ej, om förverkande är obilligt. Vid bedömningen av om så är förhållandet skall bland andra omständigheter beaktas om det finns anledning att anta att annan betalningsskyldighet som svarar mot de ekonomiska fördelarna av brottet kommer att åläggas näringsidkaren eller annars fullgöras av denne.
	Kan bevisning om vad som skall förklaras förverkat inte alls eller endast med svårighet föras, får värdet uppskattas till ett belopp som är skäligt med hänsyn till omständigheterna.
	4 §[1]
Förverkande *på grund av* brott av egendom eller dess värde *må*, om ej annat har föreskrivits, ske hos	Förverkande *till följd av* brott av egendom eller dess värde *får*, om ej annat har föreskrivits, ske hos
a) gärningsmannen eller annan som medverkat till brottet,	a) gärningsmannen eller annan som medverkat till brottet,
b) den i vars ställe gärningsmannen eller annan medverkande var,	b) den i vars ställe gärningsmannen eller annan medverkande var,
c) den som genom brottet beretts vinning,	c) den som genom brottet beretts vinning *eller näringsidkare som avses i 3 a §*,

[1] Senaste lydelse 1981:827.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
d) den som efter brottet förvärvat egendomen på grund av giftorätt, arv eller testamente eller genom gåva eller som efter brottet förvärvat egendomen på annat sätt och därvid haft vetskap om eller skälig anledning till antagande om egendomens samband med brottet.	d) den som efter brottet förvärvat egendomen på grund av giftorätt, arv eller testamente eller genom gåva eller som efter brottet förvärvat egendomen på annat sätt och därvid haft vetskap om eller skälig anledning till antagande om egendomens samband med brottet.
Tillhörde egendomen vid brottet ej någon av dem som anges i första stycket a)–c), *må* den ej förklaras förverkad.	Tillhörde egendomen vid brottet ej någon av dem som anges i första stycket a)–c), *får* den ej förklaras förverkad.

Särskild rätt till egendom som förklaras förverkad består, om ej även den särskilda rätten förklaras förverkad.

Sådan rätt som har vunnits genom utmätning eller betalningssäkring upphör, om egendomen förklaras förverkad, såvida ej av särskild anledning förordnas att rätten skall bestå.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1982. Den gäller ej beträffande brott som har begåtts före ikraftträdandet.

Motionen

I motion 1981/82: 2322 av Lisa Mattson m. fl. (s) hemställs att riksdagen hos regeringen begär en utredning av hur ett system med företagsböter kan utformas.

Utskottet

Inledning

Frågan om det nuvarande straffrättsliga sanktionssystemet behöver kompletteras med regleringar som tar sikte på fall då brott begås i näringsverksamhet har länge varit aktuell.

År 1973 tillkallades en utredning med uppdrag att kartlägga om bötesstraffet och ekonomiska sanktioner i övrigt behövde reformeras. Utredningen har redovisat sitt uppdrag i betänkandet (Ds Ju 1978: 5) Företagsböter. Det innehåller en kartläggande undersökning av möjligheterna att införa en form av straffrättsligt ansvar för juridiska personer – ofta kallat företagsböter eller korporativt ansvar. En inom justitiedepartementet tillkallad arbetsgrupp har därefter utarbetet departementspromemorian (Ds Ju 1979: 10) Företagsböter – förslag till lagtexter. Betänkandet och promemorian har remissbehandlats.

Härefter har inom justitiedepartementet upprättats en promemoria (Ds Ju 1981: 3) Ekonomiska sanktioner vid brott i näringsverksamhet. Promemorian innehåller bl. a. förslag till ändringar i brottsbalkens regler om förverkande samt till principer för användningen i lagstiftningen av avgifter som sanktionsmedel. Promemorian har remissbehandlats.

Förslagen i propositionen bygger på 1981 års promemoria och vad som framkommit under remissbehandlingen av den.

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås vissa ändringar i brottsbalkens 36 kap. om förverkande av egendom och om annan särskild rättsverkan av brott. Förslaget syftar till att göra det möjligt att förverka sådana företagsekonomiska vinster som har uppkommit hos näringsidkare till följd av att brott har begåtts i utövningen av deras verksamhet. De föreslagna bestämmelserna tar inte enbart sikte på direkta brottsförtjänster utan även på värdet av sådana ekonomiska fördelar som på ett mera indirekt sätt kan härledas till brottet, och de skall kunna tillämpas vid såväl brottsbalksbrott som specialstraffrättsliga överträdelser.

De nya allmänna bestämmelserna i brottsbalken föreslås på särskilda områden kunna kompletteras med regler om s. k. sanktionsavgifter. Därmed avses sådana avgifter som i viss utsträckning redan nu förekommer i speciallagstiftningen som sanktioner mot bl. a. juridiska personer i syfte att eliminera det intresse av att skaffa sig obehöriga vinster som kan ligga

bakom regelöverträdelser av olika slag. Propositionen innehåller förslag till principer för när sådana avgifter bör användas och hur de i så fall bör vara konstruerade för att uppfylla rimliga krav på effektivitet och rättssäkerhet.

Ändringarna i brottsbalken föreslås träda i kraft den 1 juli 1982.

Allmänt

Det råder allmän enighet om att avsaknaden av effektivt verkande straffrättsliga sanktioner mot vissa former av regelöverträdelser i näringsverksamhet utgör ett kriminalpolitiskt problem.

Mindre nogräknade företag eller företagare kan genom lagstridiga men vinstgivande åtgärder som satts i system förbättra sin ekonomiska ställning och därmed sin konkurrenssituation i förhållande till den seriöst arbetande företagsamheten (jfr JuU 1980/81: 21 s. 63 och s. 78 f). Trots de ansträngningar som under de senaste åren gjorts för att på olika sätt bekämpa ekonomisk brottslighet förekommer fortfarande en omfattande sådan brottslighet bl. a. med anknytning till icke-seriös företagsamhet.

Mot denna bakgrund är det enligt utskottets mening tillfredsställande att riksdagen nu förelagts förslag till lagändringar och till principer för fortsatt lagstiftningsarbete på det aktuella området. Betydelsen av kriminalpolitiska åtgärder av det slag som nu är aktuella får emellertid inte överskattas, och det är enligt utskottets uppfattning angeläget att samhället med all kraft på de vägar som står till buds fortsätter de pågående ansträngningarna att bemästra den ekonomiska brottsligheten (jfr JuU 1980/81: 21 s. 64 f och s. 89 ff).

En ny förverkandebestämmelse i brottsbalken

Regeringens förslag till ändring i brottsbalken innebär att det i 36 kap. införs en ny paragraf, 3 a §, med en allmän bestämmelse om värdeförverkande av ekonomiska fördelar som – direkt eller indirekt – har uppkommit hos näringsidkare till följd av ett brott som begåtts i näringsverksamheten.

Den nya bestämmelsen skall bli tillämplig på hela det straffrättsliga området, dvs. på såväl brottsbalkens som specialstraffrättens område. I förhållande till andra förverkandebestämmelser blir den subsidiär på så sätt att den blir tillämplig i den mån sådana regler inte medför en fullständig indragning av alla vinster som har uppkommit till följd av brottet.

Det förhållandet att bestämmelsen får ett formellt sett mycket vidsträckt tillämpningsområde kan, i linje med vad lagrådet uttalat, inge en viss känsla av osäkerhet. Utskottet ser emellertid en fördel i att bestämmelsen ges generell tillämplighet på hela det straffrättsliga området även om detta manar till en viss försiktighet. I den praktiska tillämpningen kan försiktighetskravet tillgodoses genom den billighetsprövning som enligt bestämmelsen alltid skall ske.

Utskottet vill framhålla det värde som ligger i att den nya bestämmelsen infogas i ett existerande regelsystem och att detta sker bl. a. på så sätt att den kan tillämpas mot både fysiska och juridiska personer, något som är av särskilt stor betydelse i det här aktuella sammanhanget. Det bör vidare konstateras att man genom den valda konstruktionen behåller en viktig anknytning till att brott skall ha begåtts; härigenom upprätthålls principen att inte bara de objektiva utan även de subjektiva förutsättningarna för straffbarhet skall föreligga. Konstruktionen medför en särskild allmänpreventiv effekt därigenom att – när förhållandena är sådana – den som är personligt ansvarig för brottet kan drabbas av straffrättsligt ansvar samtidigt som förverkandet kan drabba den juridiska personen. Samtidigt minskas risken för att det personliga ansvaret skulle kunna tappas bort i polis- och åklagarmyndigheternas praktiska hantering.

Utskottet tillstyrker lagförslaget.

Sanktionsavgifter

I propositionen uttalas att den nya förverkandebestämmelsen på särskilda områden skall kunna kompletteras med regler om sanktionsavgifter, dvs. avgifter som sanktioner mot bl. a. juridiska personer i syfte att eliminera det intresse av att skaffa sig obehöriga vinster som kan ligga bakom regelöverträdelser av olika slag. Regler om sådana avgifter förekommer i viss utsträckning redan nu i speciallagstiftningen.

Departementschefen uttalar sig angående vilka principer som bör gälla för när sådana avgifter bör användas och hur de i så fall bör vara konstruerade för att uppfylla rimliga krav på effektivitet och rättssäkerhet. Uttalandena, som avses tjäna som riktlinjer vid framtida lagstiftningsarbete på området, anknyter nära till de principer i ämnet som föreslagits i den departementspromemoria som ligger till grund för propositionen.

De principer som föreslagits i promemorian innebär i sammanfattning följande.

1. Ett avgiftssystem kan enligt vad som framhålls i promemorian erbjuda en ändamålsenlig lösning i fall där regelöverträdelser är särskilt frekventa eller speciella svårigheter föreligger att beräkna storleken av den vinst eller besparing som uppnås i det särskilda fallet. Andra fall är när den ekonomiska fördelen av en isolerad överträdelse genomsnittligt sett kan bedömas som låg, samtidigt som samhällets behov av skydd på det aktuella området är så framträdande, att inte bara den ekonomiska fördelen i det särskilda fallet utan redan utsikten till vinst eller besparing bör neutraliseras.
2. Avgifter bör enligt promemorian få förekomma endast inom speciella och klart avgränsade rättsområden. I den mån de används på näringsregleringens område bör de vara knutna till särskilda föreskrifter som näringsutövarna har att iaktta i denna egenskap.
3. Enligt vad som sägs i promemorian bör bestämmelserna om beräkning av avgiftsbeloppet i all möjlig utsträckning konstrueras så att de utgår

från ett mätbart moment i den aktuella överträdelsen – en parameter – som gör det möjligt att förutse och fastställa hur stor avgiften skall bli i det särskilda fallet. Konstruktionen kan vara utformad på ett sådant sätt att den schablonmässigt fastställda avgiften kan beräknas genomsnittligt motsvara den uppkomna vinsten vid varje särskild överträdelse. I de fall då det bedöms angeläget att söka neutralisera redan utsikten till vinst bör dock hinder inte föreligga mot att låta avgiften utgå enligt grunder som leder till väsentligt högre avgiftsbelopp.

4. Beroende på det aktuella rättsområdets natur bör enligt promemorian särskilt prövas om uppsåt eller oaktsamhet skall förutsättas för avgiftsskyldighet eller om denna skyldighet kan bygga på strikt ansvar. För att en konstruktion med strikt ansvar skall vara försvarbar från rättssäkerhetssynpunkt bör förutsättas att det finns starkt stöd för en presumtion om att överträdelser på området inte kan förekomma annat än som en följd av uppsåt eller oaktsamhet. Vidare måste uppmärksammas att särskilda undantag från det strikta ansvaret även i dessa fall kan vara nödvändiga med hänsyn till förhållandena inom avgiftens användningsområde eller till reglernas utformning i övrigt. Sådana undantag bör så långt möjligt vara preciserade, så att det inte föreligger någon tvekan om deras räckvidd. Det sistnämnda gäller även i fråga om bestämmelser som reglerar möjligheten till jämkning av avgiftsbeloppet.

5. I promemorian konstateras att något hinder inte bör föreligga mot att låta avgiftsregler som i första hand riktas mot juridiska personer och straffrättsliga bestämmelser riktade mot fysiska personer vara tillämpliga vid sidan av varandra. De subjektiva rekvisiten kan därvid vara annorlunda utformade i de olika systemen – strikt ansvar vid avgift och uppsåt eller oaktsamhet vid straffrättsligt ansvar. Om det rör sig om mindre allvarliga överträdelser, kan den vinsteliminering som uppnås genom avgiften framstå som en fullt tillräcklig åtgärd. Det kan i så fall bli aktuellt att låta införandet av ett avgiftssystem innebära att de aktuella gärningarna inte längre är straffbara.

6. Åläggande av avgiftsskyldighet kan enligt promemorian i viss utsträckning överlämnas till de administrativa myndigheter som är verksamma på det aktuella området. I vissa fall är det emellertid lämpligt att överlämna denna prövning till de allmänna domstolarna. Det gäller främst när avgiftsskyldigheten görs beroende av huruvida överträdelsen skett av uppsåt eller oaktsamhet och när reglerna är utformade på sådant sätt att det finns utrymme för betydande skönsmässiga bedömningar. I sådana fall kan sakkunniga administrativa myndigheter ges ställning som initiativtagare till eller part i domstolsprocessen.

Departementschefen förklarar sig beredd att ansluta sig till de riktlinjer som angetts i promemorian. I anslutning härtill betonar han vikten av att avgiftssystem på nya områden införs först efter noggranna överväganden om behov föreligger och att i linje med vad som anförs i promemorian systemen i så fall utformas på ett sådant sätt att anspråken på rättssäkerhet blir fullt ut tillgodosedda. Han uttalar också bl. a. att han finner det stå klart att avgiftssystem av detta slag kan utformas så att de i allt väsentligt tillgodoser de syften som man har velat uppnå genom den tidigare diskuterade företagsbotsmodellen utan att drabbas av de invändningar som är förenade med denna.

Det kan tilläggas att med ledning av de principer som förordats i promemorian förslag till avgiftssystem numera har utarbetats med sikte på överträdelser av utlänningslagstiftningen, arbetstidslagstiftningen och lagstiftningen om vattenförorening från faryg (se prop. 1981/82: 146, prop. 1981/82: 154 och Ds K 1981: 8).

Utskottet, som anser det viktigt att slå fast att riktlinjerna för avgiftssystemet utgår från den straffrättsliga skuldprincipen även om avgiftsskyldighet förutsätts kunna i särskilda fall bygga på strikt ansvar, lämnar utan erinran vad departementschefen anfört. Vad utskottet nu anfört bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Fortsatt utredning om ett system med företagsböter

I motion 2322 förespråkas en utredning av frågan hur ett system med företagsböter kan utformas.

År 1973 tillkallades, som inledningsvis har omnämnts, en utredning med uppdrag att kartlägga om bötesstraffet och ekonomiska sanktioner i övrigt behövde reformeras. I direktiven för utredningen anfördes bl. a. att det för brott som riktades mot staten och alla medborgares intressen kunde finnas behov av en möjlighet att rikta ekonomiska sanktioner mot juridiska personer.

Utredningen har redovisat sitt uppdrag i betänkandet (Ds Ju 1978: 5) Företagsböter. Det är ett principbetänkande som innehåller en kartläggande undersökning av möjligheterna att bestraffa juridiska personer – med utredningens terminologi frågan om korporativt ansvar. I betänkandet redovisas de ekonomiska sanktioner som enligt gällande rätt kan riktas mot juridiska personer och analyseras de problem som uppkommer om man inför en möjlighet att bestraffa dem. Bland de sanktionsformer som då skulle tänkas kunna komma i fråga har utredningen framför allt undersökt ett penningstraff för juridiska personer. Som arbetsnamn för detta har utredningen introducerat begreppet företagsböter. I betänkandet anläggs sålunda olika synpunkter på möjligheten av att juridiska personer skulle kunna dömas till böter, om någon bland personalen – en anställd eller en ställföreträdare – har gjort sig skyldig till brott mot exempelvis specialstraffrättsliga författningar av näringsrättslig art.

Bl. a. anförs att en ekonomisk sanktion av det här slaget ger vissa möjligheter att till samhället dra in den vinst, som företag skulle kunna göra till följd av brottsliga förfaranden.

Sedan betänkandet avlämnats, har en inom justitiedepartementet tillkallad arbetsgrupp utarbetat departementspromemorian (Ds Ju 1979: 10) Företagsböter – förslag till lagtexter. I denna har redovisats några tänkbara modeller för en eventuell lagstiftning av angivet slag.

Betänkandet och promemorian har remissbehandlats.

Vid remissbehandlingen har det sålunda diskuterade förslaget till korporativ ansvarsform mötts av kritik. De negativa synpunkterna har avsett

åtskilliga grundläggande drag hos de redovisade lösningarna. I vissa delar – bl. a. i fråga om rättssubjekten för företagsböter, tillämpningsområdet och sättet att beräkna bötesbeloppet – har också likartade synpunkter framförts från ett stort antal remissinstanser. Här skall inte redovisas en fullständig remissammanställning utan endast, såsom skett i 1981 års promemoria (prop. s. 47 f), återges vissa synpunkter som har återkommit särskilt ofta eller annars är av speciellt intresse.

Några remissinstanser har framställt erinringar utifrån allmänna straffrättsliga principer. Sålunda framhåller exempelvis *juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet* att det med den angivna konstruktionen inte blir klargjort om brott i fortsättningen i vissa fall skall anses vara begångna av juridiska personer eller om det i stället är meningen att ett brott av en fysisk person skall kunna föranleda bestraffning av en juridisk person. Fakultetsnämnden vänder sig vidare mot tanken att företagsböter inte skulle behöva kopplas till brottet utan till det objektiva gärningsinnehållet i straffbestämmelsen. Därmed skulle straff kunna förekomma utan att ett brott har förövats.

Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet påpekar att införandet av företagsböter skulle strida mot två grundprinciper i svensk rätt – dels mot principen om personligt straffansvar för en brottslig gärning, dels mot skuldprincipen, dvs. kravet på uppsåt eller oaktsamhet som grund för detta personliga straffansvar. Därtill framhålls att införande av företagsböter skulle medföra ett mycket omfattande och komplicerat lagstiftningsarbete.

Många remissinstanser är kritiska mot tanken att företagsböter skulle kunna komma i fråga endast för juridiska personer. *Riksåklagaren (RÅ)* framhåller i denna del att det är fråga om att eliminera obehöriga vinster och att det mot denna bakgrund förefaller i sakligt hänseende oegentligt att göra skillnad mellan fysiska och juridiska personer – en ordning som enligt RÅ f. ö. direkt kan inbjuda till åtgärder av spekulativ art.

Flera av invändningarna avser det tilltänkta tillämpningsområdet för företagsböter. Remissinstanserna har här reagerat mot att företagsböter endast skulle komma till användning inom specialstraffrätten och har därvid bl. a. hänvisat till att många specialstraffrättsliga bestämmelser är subsidiära i förhållande till brottsbalken. Som exempel på invändningar av det här slaget kan nämnas att *brottsförebyggande rådet (BRÅ)* anser det stötande att ett företag skulle kunna undgå företagsböter, om gärningen är av så allvarligt slag att en bestämmelse i brottsbalken tar över en bestämmelse i specialstraffrätten och att mycket av värdet med en korporativ ansvarsform på detta sätt skulle gå förlorat.

I såväl betänkandet som promemorian har framhållits att metoden att med utgångspunkt i betalningsförmågan bestämma bötesbeloppets storlek bör bli föremål för utredning av ekonomisk expertis, om företagsböter skall införas. Många remissinstanser hävdar emellertid att sådana metoder

kommer att bli i det närmaste omöjliga att tillämpa. Därvid pekas bl. a. på de stora svårigheter som kommer att uppstå redan på förundersökningsstadiet när det gäller att få fram inte bara en godtagbar analys av ett förtags bokföring utan även upplysningar om pågående verksamhet och affärshändelser, vilket i sin tur kan leda till intrikata sekretessproblem. Enligt många remissinstanser kommer också särskilda svårigheter att uppstå, när det gäller företag i koncernförhållanden. Remissinstanserna framhåller vidare att en ordning som bygger på att företagsböter skall bestämmas med utgångspunkt i ett företags ekonomiska ställning förutsätter att ekonomiska experter kopplas in såväl under förundersökningen som i den dömande verksamheten, något som anses mindre tilltalande.

Sammanfattningsvis kan, såsom sker i 1981 års promemoria, konstateras att det endast är ett fåtal remissinstanser som ställer sig positiva till att en korporativ ansvarsform av angivet slag införs. Dessa instanser tillstyrker att frågan blir föremål för fortsatt utredning. Majoriteten av remissinstanserna ger uttryck för stor tveksamhet till om de fördelar som kan vinnas med företagsböter är ägnade att uppväga de nackdelar som anses förknippade med en refom efter dessa linjer. En vanlig uppfattning är också att en sådan reform, trots att den skulle innebära ingripande förändringar av det straffrättsliga systemet, sannolikt skulle få ganska liten praktisk betydelse.

Även vid remissbehandlingen av 1981 års departementspromemoria, vilken ligger till grund för den förevarande propositionen, har lämnats synpunkter på ett system med företagsböter (se prop. s. 106 f).

Flertalet av de remissinstanser som yttrat sig i frågan uttalar sin tillfredsställelse över att den i promemorian föreslagna ordningen bättre låter sig infogas i den gällande rätten än det system med företagsböter som tidigare har diskuterats. Uttalanden i denna riktning har gjorts av *JK*, *RÅ*, *överåklagarna i Göteborgs och Malmö åklagardistrikt*, *länsåklagaren i Uppsala län*, *Stockholms tingsrätt*, *bankinspektionen*, *statens industriverk*, *juridiska fakultetsnämnden vid Lunds universitet*, *länsstyrelsen i Norrbottens län* och *Svenska företagares riksförbund*.

Rikspolisstyrelsen anser för sin del att förslaget att i stället för företagsböter använda sig av ett modifierat förverkandeinstitut har en klar fördel i det att tillämpningsområdet avses omfatta även brottsbalksbrott och att subjektet inte behöver bli begränsat till juridisk person. Däremot är systemet med förverkande enligt styrelsen så till vida mer begränsat, som det i motsats till företagsbotssystemet är en särskild rättsverkan av brott, dvs. i princip krävs ett ådömt personligt straffansvar innan förverkande kan ske. I övrigt anser styrelsen att föreslagna tillägg till bestämmelserna om förverkande i minst lika hög grad som företagsbotssystemet torde tillgodose de rättmätiga krav som kan uppställas på verkningskraftiga möjligheter till repressiva åtgärder mot den icke-seriösa näringsverksamheten i landet.

BRÅ instämmer inte i att man bör överge tanken på införande av korpo-

rativt straffansvar. BRÅ pekar på att man med det nu framlagda förslaget visserligen tillgodoser en del av de funktioner som ett korporativt ansvar skulle kunna fylla men att förslaget i andra hänseenden inte kan ses som något alternativ till ett sådant. BRÅ påpekar vidare att den föreslagna förverkanderegleringen tar sikte endast på att neutralisera vissa ekonomiska fördelar som i dag kan vara förenade med brott i näringsverksamhet. Fråga är alltså inte om någon sanktionsform. Förslaget bör snarare ses som ett utlopp av tanken att det framstår som stötande att ekonomiska fördelar skall kunna uppkomma genom brott även när detta upptäcks och lagförs. Genom att reducera den möjligheten kan också vissa preventiva effekter uppnås. Ett korporativt straffansvar sträcker sig dock längre genom att ett sådant förenas med egentliga sanktioner och ett direkt klander av det brottsliga förfarandet. – Inte heller ett avgiftssystem efter de principer som redovisas i promemorian kan ersätta ett korporativt ansvar. Avgifterna förutsätts komma till användning "endast inom speciella och klart avgränsade rättsområden" främst där "regelöverträdelser är särskilt frekventa". Behov av att kunna rikta kraftigt klander mot ett företag kan dock uppkomma i en mängd fall som inte kan förväntas bli avgiftsreglerade.

Även *TCO* anser att institutet företagsböter bör bli föremål för ett förnyat och fördjupat utredningsarbete. Liknande synpunkter framförs av *konsumentverket*, som anser att företagsböter har betydande fördelar på konsumentområdet.

I propositionen uttalar departementschefen att kritiken mot tanken att införa ett system med straffrättsligt ansvar för juridiska personer varit stark och så genomgående att det får anses stå klart att företagsböter – åtminstone i den form som har diskuterats hittills – inte utan mycket stora svårigheter skulle erbjuda en användbar modell.

I motion 2322 uttalas att det bör finnas möjlighet för samhället att med kraft ingripa mot företags ekonomiska oegentligheter även i andra fall än i dem som kan förväntas bli avgiftsreglerade. Företagsböter kan enligt motionärerna vara en lämplig sanktion i dessa situationer. Eftersom hittillsvarande utredningsarbete inte gett sådant resultat som kan läggas till grund för lagstiftning bör frågan enligt motionärerna utredas vidare.

I likhet med departementschefen finner utskottet att sådana sanktionsavgifter som behandlats i föregående avsnitt kan utformas så att de i allt väsentligt tillgodoser de syften som man har velat uppnå genom den tidigare diskuterade modellen för företagsböter utan att drabbas av de invändningar som är förenade med den modellen.

Utskottet är emellertid inte alldeles övertygat om att samhället med den nya förverkandebestämmelsen och ett utbyggt system med sanktionsavgifter kan inom alla aktuella sektorer nå alla de former av regelöverträdelser där ett starkt samhällsintresse påkallar ingripande. Härtill kan läg-

gas att ett straffansvar för juridiska personer skulle inrymma ett direkt klander av det brottsliga förfarandet, något som enligt utskottets mening är av betydelse från allmänpreventiv synpunkt. Även om utskottet är medvetet om de stora svårigheter som hittills mött att på de skiftande rättsområden det här är fråga om finna lämpliga modeller för korporativt ansvar – särskilt när det gällt att förena en sådan ansvarsform med den straffrättsliga skuldprincipen – finner utskottet övervägande skäl tala för att utredningsarbetet bör fortsättas. Utredningsarbetet bör såsom föreslås i motion 2322 gälla frågan hur ett system med företagsböter kan utformas. Ett riktmärke för arbetet måste vara att man söker lösningar som innebär att man behåller en anknytning till skuldprincipen. För att en konstruktion med objektivt ansvar på ett aktuellt rättsområde skall vara försvarbar från rättssäkerhetssynpunkt måste – i linje med vad utskottet ovan ställt sig bakom när det gäller sanktionsavgifter – förutsättas att det finns starkt stöd för en presumtion om att överträdelser på området inte kan förekomma annat än som följd av uppsåt eller oaktsamhet. Givetvis bör under arbetet beaktas de erfarenheter som kan vinnas av den nya förverkandebestämmelsen och ett utbyggt system med sanktionsavgifter. Det bör ankomma på regeringen att besluta om formerna för utredningsarbetet.

Vad utskottet nu med anledning av motion 2322 anfört bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Utskottets hemställan

Utskottet hemställer

1. att riksdagen antar det genom proposition 1981/82: 142 framlagda förslaget till lag om ändring i brottsbalken,
2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört om riktlinjer för sanktionsavgifter,
3. att riksdagen med anledning av motion 1981/82: 2322 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört om utredning av frågan hur ett system med företagsböter kan utformas.

Stockholm den 4 maj 1982

På justitieutskottets vägnar
BERTIL LIDGARD

Närvarande: Bertil Lidgard (m), Lisa Mattson (s), Eric Jönsson (s), Björn Körlof (m), Lilly Bergander (s), Hans Pettersson i Helsingborg (s), Helge Klöver (s), Ella Johnsson (c), Karl-Gustaf Mathsson (s), Bonnie Bernström (fp), Margareta Andrén (fp), Sven Munke (m), Ulla-Britt Åbark (s) och Erik Egervärn (c).

Norstedts Tryckeri, Stockholm 1982